УДК 368:330.342.146(477)

Г.Г. Козоріз

Проблеми реалізації соціальних функцій страхування в Україні

Визначені проблеми розвитку вітчизняного страхового ринку, обґрунтована необхідність посилення соціальних функцій страхування, спрямованих на задоволення потреб населення і юридичних осіб у страховому захисті. Основна увага приділена визначенню сутності соціальних функцій страхування та їх впливу на розвиток національної економіки, суспільний розвиток загалом. В окремий блок виділені питання, пов'язані із забезпеченням страхового захисту окремих громадян, груп населення в результаті реалізації соціальних функцій страхування в Україні.

Ключові слова: страховий захист, соціальні функції страхування, проблеми розвитку, населення, юридичні особи.

За останні десятиліття світова спільнота все частіше стикається з новими соціальними, економічними, екологічними та іншими ризиками глобального масштабу, подолання яких виходить за межі можливостей окремих держав, потребує прийняття консолідованих рішень. Солідарність людства в боротьбі за виживання розставила нові акценти в забезпеченні суспільного розвитку, надавши пріоритетність соціальним цілям. Саме за рівнем забезпечення соціальних потреб суспільства прийнято оцінювати цивілізованість та ефективність розвитку різних країн світу. Це повною мірою стосується оцінки розвитку страхування як виду людської діяльності, основна мета якої полягає в наданні захисту населення, суб'єктам господарювання від можливих ризиків втрати життя, здоров'я, майна, місця праці, доходів при виникненні загрозливих ситуацій.

З огляду на зарубіжний досвід, за повнотою соціальних послуг, які надаються страховими компаніями, оцінюється не тільки розвиток страхового ринку країни, а й визначається її імідж у міжнародному економічному просторі. Україна при високих темпах розвитку страхування суттєво відстає від розвинених країн світу за показниками, що характеризують рівень задоволення населення і юридичних осіб у страхових послугах.

Необхідність розвитку вітчизняного страхування у напрямах розширення асортименту страхових послуг населенню, впровадження нових інноваційних продуктів знайшла висвітлення в публікаціях В. Базилевича, Є. Бридуна, О. Кузьміна, В. Суслова, В. Фурмана, О. Філонюка та ін. Однак ціла низка питань, пов'язаних із підвищенням ролі соціальних функцій вітчизняних страхових компаній, потребує поглиблених досліджень та обґрунтувань щодо особливостей їх реального втілення в практику господарювання.

Основна мета представленої статті полягає у визначенні соціальної сутності страхових послуг та посилення їх ролі в забезпеченні суспільного розвитку.

Ключовими умовами формування страхових відносин досить часто називають: наявність ризику, бажання його уникнення та здатність надавати страховий захист за певну винагороду. Тобто досить чітко простежується економічна функція страхування, що передбачає можливість надання страхової послуги за винагороду. Саме за цим принципом визначені роль і функції страхової діяльності в Україні. Зокрема, згідно з чинним законодавством, страхування віднесе-

© *Г.Г. Козоріз,* 2011.

но до фінансової системи як фінансовий посередник небанківського сектору економіки. Страхування трактується як вид цивільно-правових відносин щодо захисту майнових інтересів громадян та юридичних осіб у разі виникнення певних подій (страхових випадків), визначених страховим договором або чинним законодавством за рахунок грошових фондів, що формуються шляхом сплати громадянами та юридичними особами страхових платежів (страхових внесків, страхових премій) та доходів від розміщення коштів цих фондів [1]. Таким чином, законодавство України визначає лише юридичні та економічні передумови формування страхових відносин, в той час як їх соціальний зміст та значимість для забезпечення розвитку вітчизняної економіки залишаються невисвітленими. При тому, що саме соціальна спрямованість страхової діяльності набуває все більшого визначення у світовій практиці господарювання.

Дослідження показали, що соціальний характер функцій страхування прямо чи опосередковано проявляється на всіх рівнях національної економіки (рис. 1).

Соціальний характер функцій страхування на рівні держави безпосередньо проявляється у розробленні та наданні захисту в боротьбі зі стихійним лихом, екологічними та іншими загрозами макроекономічного рівня.

За останні роки зросла значимість соціальних функцій страхової діяльності в розв'язанні конфліктних ситуацій міжнародного характеру в боротьбі з міжнародним тероризмом, епідеміями, невідомими хворобами.

Опосередковано через наповнення бюджету за рахунок сплати податків, розміщення тимчасово вільних коштів у реальному секторі економіки страхування сприяє забезпеченню стабільної економічної ситуації в країні, активізації інвестиційної діяльності, підвищенню рейтингу держави у міжнародному ринковому

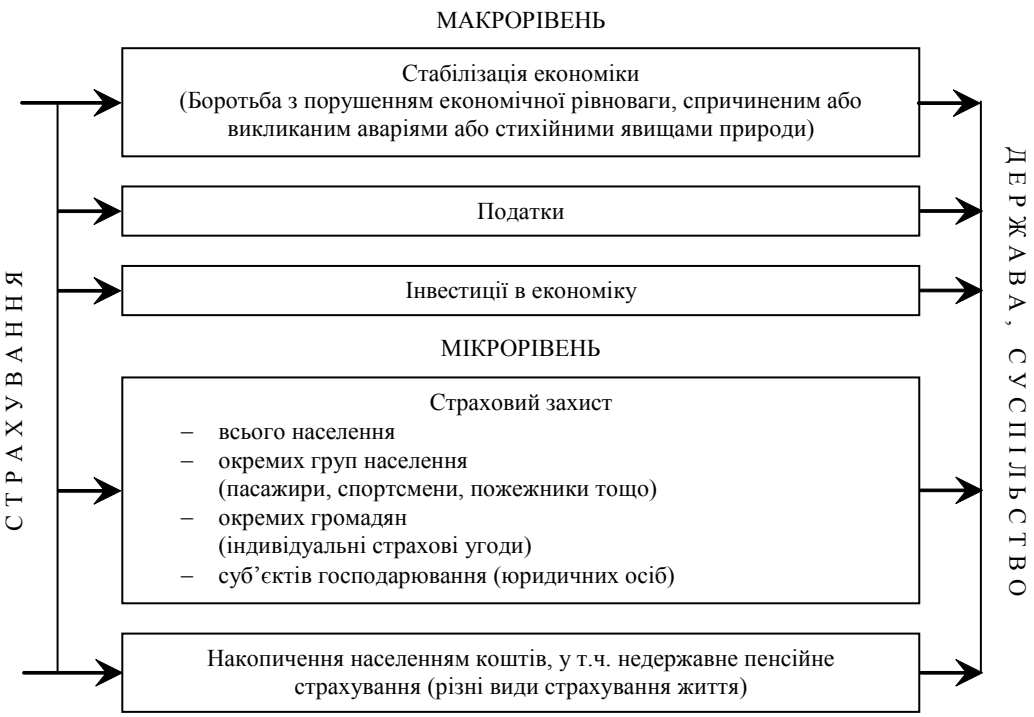

Рис. 1. Форми впливу страхування
на соціально-економічний суспільний розвиток держави

просторі. Зарубіжний досвід показує, що в розвинених державах світу нагромаджені у сфері страхової діяльності капітали широко використовуються для вирішення соціальних проблем міжнародного рівня [2].

На мікрорівні соціальні функції страхування проявляються у процесі надання послуг зі страхового захисту окремим громадянам, групам населення, суб'єктам господарювання (юридичним особам). Кількість і якість страхових послуг у кожній країні регламентується державою та обмежується можливостями страхових компаній. В цьому аспекті слід констатувати, що вітчизняний страховий ринок значно відстає від розвинених країн світу за показниками, що характеризують кількість страхових послуг, їх вартість та якість обслуговування клієнтів. Це при тому, що, як показали дослідження, український ринок при досить високих темпах розвитку залишається ненасиченим страховими послугами, а кількість населення, що користується страховими послугами, є в декілька разів нижчою, ніж в європейських державах. Зокрема, за офіційними даними кількість населення, що користується добровільними видами страхування, складає лише 10-12% від загальної чисельності, в той час як у європейських державах – 60–70% [4].

Основною причиною низького попиту населення на страхові послуги, на думку багатьох дослідників, є низький рівень доходів більшої частини людей, які проживають в Україні. За даними [3–5], лише 3% громадян України є достатньо платоспроможними, щоб користуватися страховими послугами. Однак офіційна статистика не враховує тіньових доходів населення, високого рівня тіньової економічної діяльності в країні та інших факторів, пов'язаних із приховуванням реальних доходів фізичних і юридичних осіб. Тому реальних користувачів страхових послуг є значно більше, ніж задекларовано в офіційній статистиці. Але крім низького рівня доходів громадян та їх обмеженої можливості щодо користування страховими послугами за цим фактором, важливо звернути увагу й на деякі особливості вітчизняного ринку, які негативно впливають на його розвиток:

– високий рівень недовіри населення України до надійності і платоспроможності вітчизняних страхових компаній;
– недостатній рівень прозорості інформації, що висвітлює результати функціонування вітчизняного страхового ринку;
– високий рівень шахрайства з боку страховиків щодо встановлення вартості та умов відшкодування втрат страхувальникам у разі страхових випадків;
– низький рівень страхової культури, що проявляється у невиконанні прийнятих зобов'язань та страхових договорів як з боку страховиків, так і страхувальників;
– недосконаліть чинного законодавства, що регулює страхову діяльність в Україні. В першу чергу, це стосується положень щодо обмеження інвестиційної діяльності страхових компаній;
– високий рівень монополізму страхового ринку при великій кількості його основних учасників тощо.

Основні фактори, що гальмують розвиток страхування в Україні, та причини їх виникнення наведені в табл. 1. Дослідження показали, що більшість страхових компаній є дрібними і нездатними надавати послуги, пов'язані зі значною ризикованістю.

Це робить вітчизняний страховий ринок неконкурентоспроможним на міжнародних фінансових ринках. Ємність страхового ринку України залишається малою, незважаючи на високі темпи зростання власного капіталу, обсягів сплаченого статутного фонду, сформованих страхових резервів.

Таблиця 1

Основні фактори, що гальмують розвиток страхової справи в Україні, та причини їх виникнення

1. Проблеми, які лежать у площині тіньової економіки	2. Недоліки законодавчої бази	3. Недорозвиненість економіки в цілому	4. Проблеми власне страхового ринку
1.1. Шахрайства страхувальників. 1.2. «Схемне» страхування. 1.3. Фіктивне перестрахування. 1.4. Легалізація доходів, отриманих злочинним шляхом.	2.1. Недоліки податкового законодавства. 2.2. Слабкість і недосконалість державного нагляду за страховою діяльністю. 2.3. Відсутність дієвих гарантій для страхувальників у разі банкрутства страхових компаній. 2.4. Недосконалість захисту прав споживачів страхових послуг. 2.5. Монополізація окремих секторів страхового ринку. 2.6. Недостатнє регулювання страхового посередництва.	3.1. Низький рівень платоспроможності населення. 3.2. Збитковість більшості підприємств. 3.3. Високий рівень інфляції. 3.4. Відсутність привабливих для страховиків інвестиційних інструментів. 3.5. Експансія «зайвого» іноземного капіталу в страховий сектор.	4.1. Недостатня капіталізація страхових компаній. 4.2. Низький рівень національного перестрахового ринку і залежність від світових лідерів перестрахування. 4.3. Вузька клієнтська база страховиків, зосередження страхового ринку в основному на майновому страхуванні. 4.4. Нерозвиненість довгострокового страхування, недержавного пенсійного забезпечення та неадекватна конкуренція в цьому сегменті ринку. 4.5. Некваліфіковані актуарні розрахунки або хибні статистичні дані. 4.6. Недосконалість правил страхування. 4.7. Значна інформаційна закритість страхового ринку. 4.8. Недостатній рівень кадрового та наукового забезпечення.

Негативи в діяльності страхового ринку України реально проявилися в умовах світової фінансової кризи, коли значна кількість дрібних страхових компаній опинилась на межі банкрутства і зникла з ринку, неефективною виявилася система фінансових взаємовідношень між страховими компаніями з вітчизняними комерційними банками та іншими учасниками фінансового ринку.

Проведений аналіз показав, що розвиток страхового ринку без забезпечення конкурентоспроможності страхових послуг і страхових продуктів на міжнародних фінансових ринках не має перспектив.

Посткризова ситуація, що передбачає поглиблення демократизації у формуванні страхових відносин між державами, інтеграцію їх зусиль на розв'язанні глобальних соціальних проблем світової спільноти, зумовлює необхідність вибору пріоритетів стосовно розвитку вітчизняного страхового ринку в таких напрямах:

– підвищення рівня капіталізації страхових компаній і страхового ринку в цілому та встановлення нових вищих нормативів до величини статутного фонду страховиків;
– зняття обмежень з боку держави стосовно розміщення страхових резервів страховиків у реальному секторі економіки;
– орієнтація на зарубіжний досвід у питаннях використання для України нових інноваційних технологій обслуговування клієнтів;
– участь у міжнародних програмах, спрямованих на забезпечення страхового захисту населення, юридичних осіб;
– наведення режиму економії на утримання обслуговуючого персоналу страхових компаній, зниження вартості страхових послуг, доведення рівня відшкодування страхувальникам за страховими випадками до досягнутого в зарубіжних державах;
– інвестування в реалізацію превентивних програм, пов'язаних із дослідженням і розробкою заходів, що запобігають виникненню аварійних або загрозливих для людей ситуацій.

Важливо також на державному рівні за допомогою засобів інформації провести велику роз'яснювальну роботу серед населення України з метою висвітлення ролі і функцій страхування як виду економічної діяльності в розв'язанні соціальних проблем суспільства.

Одночасно необхідно внести в чинне законодавство України доповнення щодо забезпечення відкритості інформації, яка характеризує результати функціонування вітчизняних страхових компаній, їх фінансовий стан та платоспроможність, підвищити їх відповідальність за достовірність наданої інформації.

Висновки. 1. Світова фінансова криза та особливості її прояву в Україні показали, що прийнята в умовах стабільного розвитку національної економіки (2000-2007 рр.) стратегія розвитку страхового ринку, спрямована на зростання кількості страхових компаній, себе вичерпала, а її подальше використання не має перспективи.

2. Український страховий ринок має великий, наразі не задіяний потенціал для розширення асортименту надання страхових послуг соціального характеру, які виникли в умовах фінансової кризи та можуть проявитись у посткризовий період.

3. Дослідження показали, що серед причин, які обмежують розвиток вітчизняного страхового ринку, крім низької ефективності господарювання та доходів населення, є низький рівень обізнаності населення з можливостями страхування, високий рівень недовіри до достовірності представленої споживачам страхових послуг інформації про надійність та платоспроможність страхових компаній, можливостей відшкодування втрат.

4. Розв'язання виявлених у процесі проведених досліджень проблемних питань, пов'язаних із розширенням асортименту страхових послуг соціального характеру, потребує внесення змін у чинне законодавство, що регулює і регламентує страхову діяльність у напрямах підвищення вимог до формування статутного фонду страхових компаній, відкритості та достовірності інформації, що визначає їх фінансовий стан, рівень платоспроможності та відповідальності за її достовірність.

Список використаних джерел

1. Закон України «Про внесення змін до Закону України «Про страхування» від 4.10.2001 р. // Україна Business. – 2001. – №44.
2. Машина Н. І. Міжнародне страхування : [навч. посіб.] / Н. І. Машина ; ДЕГУ. – К. : Центр навч. літератури, 2006. – 502 с.
3. Барановський О. Великі проблеми маленького ринку [Електронний ресурс] / О. Барановський // Дзеркало тижня. – 2003. – №30 (455). – [9 серпня]. – Режим доступу до газети : http://www.uceps.org/ukr /article.php?year=&page=24 ; http://www.dt.ua /2000/2040/40989/.
4. Бридун Є. В. Стратегічні орієнтири розвитку страхового ринку України на короткострокову перспективу [Електронний ресурс] / Є. В. Бридун // Наукові записки. – (Серія «Економічні науки», Том 30) / Нац. ун-т "Києво-Могилянська академія". – К. : Вид. дім «КМ Академія», 2004. – С. 61-70. – Режим доступу до журн. http://www. ukma.kiev.ua/ua/nauka/pratsi_vidan/nz/index.php?option=com_content&task=view&id=102&Itemid=31.
5. Козоріз Г. Г. Посилення впливу соціальних функцій страхування на забезпечення суспільного розвитку / Г. Г. Козоріз // Вісник національного університету банківської справи НБУ (м. Київ). – 2010. – №2. – С. 187–192.

Козориз Г.Г. Проблемы реализации социальных функций страхования в Украине.

Определены проблемы развития отечественного страхового рынка, обоснована необходимость усиления социальных функций страхования, направленных на удовлетворение потребностей населения и юридических лиц в страховой защите. Основное внимание уделено определению сущности социальных функций страхования и их влияния на развитие национальной экономики, общественное развитие в целом. В отдельный блок выделенные вопросы, связанные с обеспечением страховой защиты отдельных граждан, групп населения в результате реализации социальных функций страхования в Украине.

Ключевые слова: страховая защита, социальные функции страхования, проблемы развития, население, юридические лица.

Kozoriz G.G. Problems of Insurance Social Functions Realization in Ukraine.

The problems of domestic insurance market development are defined, the necessity of strengthening of insurance social functions directed at satisfaction of population and legal entities' necessity in insurance protection is proved. Main attention is paid to determination of the essence of insurance social functions and their influence on national economy development and society development on the whole. The issues related to insurance protection maintenance of separate individuals and groups of population as a result of insurance social functions realization in Ukraine are detached into separate block.

Key words: insurance protection, social functions of insurance, problems of development, population, legal entities.

Надійшло 26.01.2011 р.